

## RAQOBAT SIYOSATINING BOZOR BARQARORLIGIGA TA'SIRI

*i.f.d Shermuxamedov B.U**Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti**Almatova Eleanora**Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti*

**Annotatsiya.** Ushbu maqola raqobat siyosatining bozor barqarorligiga ta'sirini tahlil qilishga qaratilgan. Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatning roli va ahamiyatini tushunish, monopoliyalarning shakllanishini oldini olish va iste'molchilar manfaatlarini himoya qilish dolzarb masala hisoblanadi. Tadqiqotda analitik va taqqoslash metodlari qo'llanilgan, turli bozor turlari va xalqaro hamda mahalliy misollar tahlil qilingan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, samarali raqobat siyosati bozor narxlarini barqarorlashtiradi, resurslarni samarali taqsimlaydi, monopoliyalarning shakllanishini cheklaydi, iste'molchilar uchun keng tanlov va sifatli mahsulotlar mavjud bo'lishini ta'minlaydi, shuningdek innovatsiyalarni rag'batlantiradi. Shu tariqa, raqobat siyosati bozor barqarorligini ta'minlash va iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim vosita hisoblanadi.

**Kalit so'zlar:** raqobat siyosati, bozor barqarorligi, monopoliya, iste'molchi manfaatlar, narx barqarorligi, resurslarni taqsimlash, innovatsiya, antimonopoliyaviy siyosat.

## ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИКИ КОНКУРЕНЦИИ НА СТАБИЛЬНОСТЬ РЫНКА

*и.ф.д Шермухамедов .Б.У**Ташкентский государственный**экономический университет**Алматова Элеанора**Ташкентский государственный**экономический университет*

**Аннотация.** Данная статья направлена на анализ влияния конкурентной политики на стабильность рынка. Понимание роли и значимости конкуренции в условиях рыночной экономики, предотвращение формирования монополий и защита интересов потребителей являются актуальными задачами. В исследовании применялись аналитические и сравнительные методы, анализировались различные типы рынков, а также международные и местные примеры. Результаты показывают, что эффективная конкурентная политика стабилизирует рыночные цены, обеспечивает рациональное распределение

ресурсов, ограничивает формирование монополий, предоставляет потребителям широкий выбор и качественные продукты, а также стимулирует инновации. Таким образом, конкурентная политика является важным инструментом обеспечения стабильности рынка и повышения экономической эффективности.

**Ключевые слова:** конкурентная политика, стабильность рынка, монополия, интересы потребителей, стабильность цен, распределение ресурсов, инновации, антимонопольная политика.

## THE IMPACT OF COMPETITION POLICY ON MARKET STABILITY

*DSc prof . Shermukhamedov .B.U  
Tashkent State University of Economics  
Almatova Eleanora  
Tashkent state university of economy*

**Abstract.** This article analyzes the impact of competition policy on market stability. Understanding the role and significance of competition in a market economy, preventing the formation of monopolies, and protecting consumer interests are pressing issues. The study employs analytical and comparative methods, examining various market types and both international and local examples. The results show that effective competition policy stabilizes market prices, ensures efficient resource allocation, limits the formation of monopolies, provides consumers with a wide choice and high-quality products, and promotes innovation. Thus, competition policy is an important tool for ensuring market stability and increasing economic efficiency.

**Keywords:** competition policy, market stability, monopoly, consumer interests, price stability, resource allocation, innovation, antitrust policy.

### Kirish.

Raqobat – bu ikki kishi yoki guruhning doimiy raqobatbardosh munosabatlaragi holai. Raqobat – bu raqobatlashayotgan ikki tomon o'rtasidagi “bir-biriga qarshi” munosabati. O'zaro munosabatlarning o'zini “raqobat” deb ham atash mumkin, yoki har bir ishirokchi bir-biri bilan raqib bo'ladi. Kimningdir asosiy raqibini ashaddiy deb atash mumkin. Raqobatni “Aktyorlar qaysi davlatlar raqobatchilarga yetarlicha tahdid solayotganini aniqlaydigan idrokiy tasniflash jarayoni” deb ta'riflash mumkin. Raqobat bir tomonning doimiy hukmronligi olib kelmasdan, davom etishi uchun “teng tomonlar o'rtasidagi raqobat munosabatlari” bo'lishi kerak. Siyosatshunos Jon A. Vaskesning ta'kidlashicha, kuchlar tengligi haqiqiy raqobat mavjud bo'lishi uchun zaruriy component hisoblanadi, ammo boshqalar bu elementga e'tiroz bildiradi.

Raqobat jamiyatning turli sohalarini uchrab turadi va “inson munosabatlarining barcha darajalarida ko’p”. Ko’pincha do’stlar, firmalar, sport jamoalari, maktablar va universitetlar o’rtasida mavjud. Bundan tashqari, “oilalilar, siyosatchilar, siyosiy partiyalar, etnik guruhlar, mamlakatlar va shtatlarning mintaqaviy bo’limlari har xil uzunlikdagi va intevsivlikdagi doimiy raqobatda ishtirok etadilar”. Raqobat turli tomonlar o’rtasidagi marosimlar mahsulidan rivojlanadi. Ba’zi hollarda, raqobat “shunchalik kuchli bo’ladiki, aktyorlar faqat o’z harakatlari bilan raqiblariga zarar yetkazishi haqida tashvishlanishadi”.

Jeyms Mark Bolduin 1902-yilda o’zining "Falsafa va psixologiya lug’ati" da raqobatning uchta asosiy turini aniqlagan.

- biologik raqobat
- shaxsiy yoki ongli raqobat
- savdo va sanoatda raqobat.

Ma’lumki, raqobat bozor mexanizmining ajralmas qismi, iqtisodiy sub’ektlarni faollikka undovchi va shu orqali iqtisodiyotni harakatga keltiruvchi kuchdir. Raqobat ayovsiz kurash bo’lgandan iqtisodiyotning barcha ishtirokchilarini sergak tortishga, jon saqlash uchun tinmay harakat qilishga undaydi. Jamiyatda firmalar tovar ishlab chiqaruvchi bo’lsa, xonadonlar iste’molchilardir. Shu bois ularning maqsadi farqlanadi shunga binoan ular raqobatlarida turlicha qatnashadilar. Raqobat sharoitida “Harakatda barakat bor” degan qoida amal qiladi. Raqobat xo’jalikning hamma sohalarida borganidan unda barcha iqtisodiy faol kishilar individual yoki firma jamoasiga birlashgan tarzda qatnashadilar.

Raqobat kurashining ahamiyati shunchalik yuqoriki, usiz bozorni tassavur qilib bo’lmaydi. Chunki u bozor iqtisodiyotining mazmuniga aylanib ketgan. Raqobat bo’lmasa, bozor iqtisodiyotini barpo etib bo’lmaydi. Raqobat - bozorning asosiy sharti, aytish mumkinki, uning qonunidir. Bozor xo’jaligida raqobat kim bo’lishidan qat’iy nazar yaxshi ishlaganlarning yutib chiqishini bildiradi. Shu jihatdan u iqtisodiy resurslarni tejamli ishlatishga, tovar va xizmatlarni ko’plab va sifatli ishlab chiqarishga undaydi. Uning rag’bat kuchi faqat ishlab chiqarishning o’zini o’sishiga undash emas, balki iqtisodiy munosabatlarni ham takomillashuviga moyil etishdir. U xo’jalik yuritishning eng samarali usullarini yuzaga keltiradi, iqtisodiy aloqalarning eng maqulini topishga majbur qiladi.

Raqobat bo’lganda firmalar bozorga o’z raqibinikidan yaxshiroq va arzonroq tovarlarni taklif etishi zarur. Buning uchun firmalar xaridorlarga ma’qul bo’ladigan yangi tovar namunalarini o’zlari yaratadilar yoki o’zgalar yaratgan tovar namunalarini ishlab chiqarish huquqlari sotib oladilar, xarajatni pasaytiradilar. Monopoliyalar narx bilan emas, balki ko’pincha sifat bilan raqobatlashadilar, buning uchun fan-texnika yutuqlarini ishlab chiqarishga joriy etadilar. Masalan, avtomobil kompaniyalar xalqaro avtosalonlarda avtomobillarning super yangi modellarini namoyish etadilar. Ular



avtomobil modelini yaratish chog'ida yangi texnikaviy g'oyalarni model konstruksiyasida amalga oshiradilar. Bu shundan darak beradiki, sifat bilan raqobatlashuv fan-texnika taraqqiyotining omiliga aylanadi.

Raqobat iqtisodiy sub'ektlar o'rtasida qat'iy saralashni yuzaga keltiradi. Bu jarayon birinchi navbatda foyda miqdori, kapital hajmi, qarzlarni to'lash qobiliyati va ish haqi darajalarida namoyon bo'ladi. Raqobatda zaifroq chiqqanlar iqtisodiy jihatdan kuchsizlanadi, g'oliblar esa bozorni mustahkam egallaydi; ba'zan zaif firmalar bankrot holiga tushadi. Bankrotlik deganda, firma o'z majburiyatlari va to'lovlarini bajara olmasligini tushunish kerak. Bankrot bo'lgan firmalar bozordan yo'qoladi.

Iqtisodiy saralashning ikki tomonlama oqibati mavjud. Bir tomondan, ishini samarali boshqara olmagan firmalarning bozorni tark etishi eng ishbilarmon va malakali sub'ektlarni tanlash imkonini beradi, iqtisodiyot ularning ishonchli qo'liga o'tadi. Boshqa tomondan, bu jarayon kuchlilarning yanada kuchayishiga va monopoliyalashuv tendensiyasining paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin, natijada erkin raqobat cheklanadi. Shu sababli davlat antimonopoliyaviy chora-tadbirlar orqali zaif firmalarning o'rnini yangi va faol sub'ektlar bilan to'ldirishga yordam beradi, chunki korxonalar bozor raqobatida faol va innovatsion bo'lishga intiladi.

Iqtisodiy sohadagi raqobatning ahamiyati shundaki, ishlab chiqarish munosabatlarining barcha ishtirokchilari – ishlab chiqaruvchilar, iste'molchilar, tadbirkorlar, ishchi kuchi va boshqa sub'ektlar – samarali ishlash sharoitini yaratish uchun resurslar va ishchi kuchini eng maqbul tarzda ishlatish, unumdor texnologiyalarni joriy qilish va bozor imkoniyatlaridan to'liq foydalanish uchun kurash olib boradilar. Shu tarzda raqobat nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki bozor sub'ektlarini yaxshiroq ishlashga, innovatsiyalar yaratishga va ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirishga undaydi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobat – kompaniyalar o'rtasidagi mahsulot va xizmatlar bozoridagi tabiiy yoki tartibga solingan kurashdir. Raqobat bozorni samarali ishlashiga, narxlarning barqarorligiga, resurslarning to'g'ri taqsimlanishiga va iste'molchilar manfaatlarining himoyasiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, monopoliyalarning shakllanishi bozorning tabiiy barqarorligini buzadi, narxlarni sun'iy oshiradi va iste'molchilar tanlovini cheklaydi.

Raqobat siyosati – davlat tomonidan bozor munosabatlarini tartibga soluvchi vosita bo'lib, monopoliyalarning shakllanishini cheklash, kichik va o'rta kompaniyalarni qo'llab-quvvatlash, narxlarni va sifatni muvozanatlash orqali bozor barqarorligini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu ishda raqobat siyosatining bozor barqarorligiga ta'siri, uning asosiy mexanizmlari va amaliy misollari o'rganiladi.

Raqobat tushunchasi va turlari

Raqobat iqtisodiy tushunchada– bozor sub'ektlari iqtisodiy manfaatlarining to'qnashuvidan iborat bo'lib, ular o'rtasidagi yuqori foyda Raqobat turlari:

1. To'liq raqobat – ko'plab sotuvchilar va xaridorlar mavjud bo'lib, narxlar tabiiy ravishda shakllanadi. Bu turda resurslar samarali taqsimlanadi va narxlar barqaror bo'ladi.

2. Monopolistik raqobat – mahsulotlar farqlanadi, kompaniyalar innovatsiyaga intiladi, narxlar biroz yuqori bo'lishi mumkin.

3. Oligopoliya – bozor bir necha yirik kompaniyalar tomonidan boshqariladi; raqobat cheklangan, lekin strategik kurash bozorni barqarorlashtirishi mumkin.

4. Monopoliya – yagona sotuvchi narxlarni sun'iy belgilaydi; iste'molchilar tanlovi cheklanadi, bozor barqarorligi buziladi. va ko'proq nafilikka ega bo'lish uchun kurashni anglatadi.

Bozor barqarorligiga ta'siri.

Samarali raqobat siyosati bozor barqarorligini bir necha yo'nalishda ta'minlaydi:

1. Narxlar barqarorligi: Raqobat narxlarni tabiiy ravishda tartibga soladi va iste'molchilarni sun'iy narx oshishidan himoya qiladi.

2. Resurslarni optimal taqsimlash: Kompaniyalar samaradorlikni oshirishga majbur bo'ladi, bu esa resurslarning to'g'ri taqsimlanishiga olib keladi.

3. Innovatsiyalarni rag'batlantirish: Raqobat kompaniyalarni yangi mahsulotlar va xizmatlar ishlab chiqishga majbur qiladi.

4. Iste'molchi manfaatlari: Keng tanlov, sifatli mahsulot va xizmatlar, qulay narxlar.

Amaliy misollar:

PepsiCo va Coca-Cola kompaniyalari raqobat siyosati tufayli mahsulot narxlarini va marketing strategiyalarini moslashtiradi.

Mahalliy bozorlarda kichik va o'rta kompaniyalarni qo'llab-quvvatlash monopoliyalarning shakllanishini oldini oladi.

Antimonopoliyaviy siyosat va davlat roli

Antimonopoliyaviy siyosat – bu davlat tomonidan bozor iqtisodiyotida monopoliyalarning shakllanishini oldini olish, raqobatni rag'batlantirish va iste'molchilar manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlar majmui. Uning asosiy maqsadi – bozor barqarorligini ta'minlash va iqtisodiy samaradorlikni oshirish.

1. Monopoliyalarning oldini olish

Monopoliya shakllansa, bir kompaniya bozorda yagona sotuvchi bo'lib qoladi, bu esa: narxlarni sun'iy oshirishga, iste'molchilar tanlovini cheklashga, resurslarni noto'g'ri taqsimlashga olib keladi.

Davlat antimonopoliyaviy qonunlar orqali monopoliyalarning shakllanishini cheklaydi. Masalan, kompaniyalarni birlashish va sotib olishni nazorat qilish, bozorda ustun pozitsiyani suiiste'mol qilishga yo'l qo'ymaslik.

2. Raqobatni rag'batlantirish

Davlat kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash orqali raqobatni mustahkamlaydi. Bunga quyidagilar kiradi:

- soliq imtiyozlari,
- subsidiyalar va grantlar,
- yangi bizneslar uchun infratuzilma yaratish.

Bu choralar bozorni diversifikatsiya qiladi, monopoliyalarning kuchayishining oldini oladi va innovatsiyalarni rag'batlantiradi.

### 3. Narxlarni nazorat qilish

Davlat bozor narxlarini monitoring qiladi va sun'iy narx oshishini yoki pasayishini oldini oladi. Bu iste'molchilar manfaatlarini himoya qilish va bozor barqarorligini saqlashga xizmat qiladi.

### 4. Qonunchilik va regulyatsiya

Antimonopoliyaviy siyosatning asosiy mexanizmi qonunchilikdir. Davlat: monopoliyalarga qarshi qonunlarni ishlab chiqadi va amalda qo'llaydi, raqobatni buzuvchi harakatlarga nisbatan sanksiyalar joriy etadi, yirik kompaniyalarni nazorat qiladi, bozorni sog'lomlashtiradi.

### 5. Xalqaro va mahalliy misollar

Xalqaro: AQShda Sherman Act va Clayton Act kompaniyalar o'rtasidagi monopoliya va anti-raqobat harakatlarini cheklaydi.

Mahalliy: O'zbekistonda "Raqobat to'g'risida"gi qonun va Monopoliyaga qarshi davlat qo'mitasi bozorni nazorat qiladi, yirik birlashmalarni va narx manipulyatsiyalarini tekshiradi.

### 6. Antimonopoliyaviy siyosatning foydalari

- bozor barqarorligi saqlanadi;
- narxlar va mahsulot sifati muvozanatlashadi;
- iste'molchilar huquqlari himoya qilinadi;
- innovatsiyalar va iqtisodiy o'sish rag'batlantiriladi.

## Xulosa.

Raqobat siyosati bozor barqarorligini ta'minlash va iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, samarali raqobat siyosati narxlarning barqarorligini ta'minlaydi, monopoliyalarning shakllanishini cheklaydi, resurslarni samarali taqsimlashga yordam beradi va iste'molchilar uchun keng tanlov hamda sifatli mahsulotlar mavjud bo'lishini kafolatlaydi.

Shuningdek, raqobat siyosati innovatsiyalarni rag'batlantiradi, kompaniyalarni samarali ishlashga majbur qiladi va bozor iqtisodiyotining tabiiy muvozanatini saqlashga xizmat qiladi. Antimonopoliyaviy siyosat va davlat regulyatsiyasi orqali



bozorni sog'lomlashtirish, yirik kompaniyalar ustunligini cheklash, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash, narxlarni nazorat qilish va iste'molchilar manfaatlarini himoya qilish imkoniyati yaratiladi.

Kelajakda raqobat siyosatini yanada takomillashtirish va iqtisodiy barqarorlikni oshirish uchun:

Antimonopoliyaviy qonunchilikni yanada rivojlantirish,

Bozor monitoringini kuchaytirish,

Innovatsion faoliyatni rag'batlantirish,

Kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash choralari kuchaytirish tavsiya etiladi.

Shu tariqa, raqobat siyosati iqtisodiy o'sish, innovatsiyalar, resurslardan samarali foydalanish va iste'molchilar manfaatlarini himoya qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bozor barqarorligini ta'minlash uchun davlat va biznes sub'ektlari samarali hamkorlik qilishlari zarur.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. <https://kutubxona.samduuf.uz/download/1049>
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/bozor-iqtisodiyoti-sharoitida-raqobat-va-uning-ahamiyati>
3. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Raqobat>
4. <https://worldlyjournals.com/index.php/Yangiizlanuvchi/article/view/10921>
5. <https://sciencebox.uz/index.php/sjeg/article/download/13233/12983/12910>
6. <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/download/6779/6199/13034>